

مصادیق بارز توانمندی زنان در تاریخ معاصر ایران

ندا امیری پارسا^۱

چکیده

توانمندسازی زنان فرایندی است که در آن زنان به نیازها و خواسته‌های خود آگاه شده، جرئت دستیابی به اهداف را پیدا می‌کنند و توانایی عملی کردن خواسته‌هایشان را به دست می‌آورند. این توانمندی، امکان مشارکت زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را فراهم می‌کند و آن‌ها را مقاوم می‌سازد تا با شناخت استعدادهای خود، از نبوغشان استفاده کرده و محدودیت‌ها را در جامعه‌ای مردسالار به فرصتی برای پیشرفت تبدیل کنند. در طول تاریخ، زنان به دلیل شرایط فرهنگی، در حاشیه‌ی تحولات قرار داشتند. با شروع انقلاب صنعتی، زنان به تدریج وارد متن تحولات شدند و نقش تولیدکننده پیدا کردند. در ایران در دو دوره گذشته زن عملاً در حاشیه بود. انقلاب اسلامی فرصتی را فراهم آورد تا زنان بتوانند توانمندی‌های خود را به منصفه ظهور گذاشته و برخی مسئولیت‌های کلیدی جامعه را به دست گیرند؛ این مقاله با بررسی مصادیقی این توانمندی‌ها در عرصه‌های گوناگون علمی، اقتصادی، هنری، سیاسی و نظامی تلاش کرده است این ادعا را به صورت عینی به اثبات رساند. روش گردآوری این اطلاعات کتابخانه‌است.

واژگان کلیدی: توانمندی، تاریخ معاصر، زنان، مصادیق.

^۱ . طلبه سطح دو مدرسه علمیه الزهراء (سلام الله علیها) اهواز.

مقدمه

زن در طی تاریخ بنابر مقتضیات فرهنگ حاکم بر جوامع، در حاشیه تحولات قرار داشت. پس از انقلاب صنعتی به تدریج زن از حاشیه به متن تحولات کشیده شد؛ از آن پس زن نقش مولد یافت اما با تکامل صنعت و رشد تولید و ضرورت مصرف، استفاده از زنان در جهت ایجاد انگیزه برای مصرف مدنظر قرار گرفت. اندیشه برابری زن و مرد در اروپا در دوره روشنگری خود را بیشتر نشان داد. خود زنان به تدریج تحت تاثیر این افکار قرار گرفتند و بر حقوق برابر خود با مردان تاکید کردند.

در ایران تا پایان دوره قاجار نامی از زنان و حقوق آزادی زنان نیست اما این زنان در برخی وقایع نقشی فعال و مستقیم ایفا نموده‌اند. در عصر پهلوی شعار آزادی زنان در محور سیاست‌ها قرار گرفت و زنان توانستند از برخی حقوق برخوردار شوند؛ اما در عمل همچنان در حاشیه بودند. در دوره‌ی پس از انقلاب زنان توانستند برخی مسئولیت‌های کلیدی جامعه را به دست گیرند؛ با این کار زن ایرانی توانست توانایی‌های خود را در اجتماع نشان دهد و ثابت شد که موضوع فعالیت‌های سیاسی زن از دیدگاه اسلام با نوسازی اندیشه‌ی اسلامی معاصر مغایرتی ندارد و خروج امت اسلامی از حالت بحرانی امروز جز با مشارکت فعالانه زن در اصلاح و توسعه امکان پذیر نیست.

حال این پرسش مطرح است که توانمندی زنان در تاریخ از منظر آموزه‌های دینی چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟ توجه به توانمندی زنان باعث بهبود وضعیت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جامعه خواهد شد و در پی آن پایداری و پویایی جامعه به دنبال خواهد داشت. در مورد این موضوع آثار فراوانی نوشته شده است:

علی شکوری در مقاله‌ای با عنوان «مولفه‌های توانمندی زنان و تبیین عوامل موثر بر آنها» (۱۳۸۶) معتقد است: برای از بین بردن فقر زنان و نابرابری جنسیتی و تحول در پایگاه اقتصادی و اجتماعی آنان تحولات ساختاری ضروری است.

مهرداد نوابخش نیز در مقاله خویش با عنوان «عوامل موثر در توانمندی اقتصادی زنان» (۱۳۹۴) معتقد است: بخشی از عوامل موثر در رشد توانمندی زنان عبارتند از: زندگی چند خویشاوندی در کنار هم، خانواده‌گرایی، سرمایه‌ی اجتماعی، همیاری، همبستگی اجتماعی و حمایت یکدیگر؛ وی دو عامل آموزش و اشتغال را از جمله مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر توانمندسازی زنان

محسوب برمی‌شمرد.

نتایج حاصل از پژوهش احمد حبیب در مقاله‌ی «توانمندی مدیریتی زنان» (۱۳۸۵) نیز نشان می‌دهد: اگر چه زنان از توانمندی مدیریتی نسبتاً بالایی برخوردارند ولی بستر سازمانی و اجتماعی مناسب جهت توانمندسازی زنان به اندازه‌ی کافی وجود نداشته و دگرگونی و تحول در ساختار مدیریتی سازمان‌ها به نفع زنان به‌کندی انجام می‌شود.

اهداف مورد انتظار در این مقاله عبارتند از :

۱. آشنایی با مصادیق اقتصادی توانمندی زنان در دوران معاصر
۲. آشنایی با مصادیق سیاسی توانمندی زنان در دوران معاصر
۳. آشنایی با مصادیق نظامی توانمندی زنان در دوران معاصر
۴. آشنایی با مصادیق علمی توانمندی زنان در دوران معاصر
۵. آشنایی با مصادیق هنری توانمندی زنان در دوران معاصر

قابل ذکر است به دلیل آنکه در این خصوص کتاب و مقاله مجزایی به رشته نگارش درنیامده است، نویسنده در این پژوهش با سختی یافتن منابع موثق مواجه بوده و عمده مطالب خود را از مجله و نشریات اینترنتی مورد تایید نظام جمهوری اسلامی ایران گرفته است.

۱. مفهوم توانمندی

از توانمندسازی تعاریف متعددی ارائه شده است. در ادبیات مربوطه، برای تعریف این مفهوم به گستره‌ای وسیع از مفاهیمی نظیر حق انتخاب، کنترل داشتن و دسترسی به منابع، احساس استقلال و اعتماد به نفس بیشتر و غیر اشاره شده است.^۱

در تعریف توانمندسازی زنان آمده است: «توانمندسازی زنان به این معنی است که آنها بر شرم بی‌مورد خود فائق آیند؛ کردار و گفتارشان حاکی از اعتماد به نفس و اطمینان خاطر باشد؛ قادر به ارزیابی صحیح و شناخت واقعی خویشان باشند؛ به استعدادها و محدودیت‌های درونی خویش آگاه باشند؛ قدرت رویارویی با دشواری‌ها را داشته باشند و در رفع آنها بکوشند؛ از اهداف مورد نظر و توان عملی ساختن آن شناختی دقیق داشته باشند؛ از توانایی و قابلیت نیل به هدف‌های

۱. شکوری و همکاران، مولفه‌های توانمندی زنان و تبیین عوامل موثر بر آنها، ص ۴.

خویش برخوردار باشند و بتوانند با افزایش توانمندی خویش به هدف‌های مورد نظر دستیابی حاصل کنند.^۱

از عبارات آمده می‌توان گفت توانمندسازی زنان فرآیندی است که منجر به ارتقا و توسعه توانایی‌های شخصیتی آنان به منظور رسیدن به اهداف عالی می‌شود. شکوری با اشاره به فرآیند بودن این مساله می‌گوید: «این فرایند از سطح فردی (احساس ذهنی و توان عینی برای انجام امور شروع می‌شود و تا سطوح اجتماعی (توان مشارکت در فعالیت‌های گروهی و جمعی)، سیاسی (کنترل تصمیمات سیاسی)، اقتصادی (توان کنترل تصمیم‌گیری‌های اقتصادی) و نهادی (به چالش کشیدن نهادها و ساختارهای نابرابر موجود) را دربرمی‌گیرد.^۲

۲. مصادیق اقتصادی توانمندی زنان در دوران معاصر

ضرورت امر اشتغال و پیشرفت اقتصادی باعث شده است که موضوع کارآفرینی به یکی از موضوعات مهم دنیای امروز تبدیل شود نقطه و زنان کارآفرین زیادی در عرصه‌های فعالیت‌های اقتصادی فعال هستند که در بسیاری از مواقع گوی سبقت را از همکاران مرد خود هم ربوده‌اند. نقطه میزان تاثیر تاثیرگذاری این بانوان به قدری زیاد است که سالانه و در جریان همایش‌های مختلف دولتی و غیر دولتی از تعداد زیادی از این زنان موفق تقدیر و تشکر به عمل می‌آید؛ در ادامه به سه بانوی کارآفرین اشاره می‌شود:

۲-۱. مرضیه سنوئی محصل:

یکی از زنان کارآفرین ایران که می‌توان به او به عنوان یک نمونه موفق در صنعت غذایی اشاره کرد، خانم «مرضیه سنوئی محصل» است، وی تحصیلکرده رشته شیمی و موسس شرکت داروسازی اکسیر گل سرخ در سال ۱۳۸۴ می‌باشد. وی علاوه بر تاسیس و مدیریت این شرکت با عضویت در انجمن‌ها و موسسات مختلف، تلاش کرده تا حضوری فعال و تاثیرگذار در دیگر جنبه‌های فعالیت‌های اقتصادی داشته باشد.^۳

۱. فرخی، نقش زنان در توسعه پایدا، تواناسازی زنان، ص ۷۶

۲. شکوری و همکاران، همان، ص ۵.

۳. ۱۰. بانوی کارآفرین ایرانی، مجموعه کسب و کار آریاداناک: <https://ariadanak.com/10->

۲-۲. زلیخا عادللی:

زلیخا عادللی فارغ التحصیل مقطع کارشناسی است. او عهده‌دار مدیریت آموزشگاه فنی و حرفه‌ای نگارستان -متعلق به شرکت تعاونی و صنایع دستی فرش دستبافت گل نگار ترکمن- است که در سال ۱۳۸۲ تاسیس شده. او توانسته گام‌های ارزشمندی در جهت معرفی فرش ترکمن به بازار بردارد. عادللی عضو شورای آموزشی، طراح و ممیزی سوالات عضو هیئت امنای کانون کارآفرینان استان گلستان، رئیس کمیسیون بانوان کارآفرین استان گلستان و ناظر فنی نمونه، رابط و مشاور اداره تعاون شهرستان در فرمانداری و عضو انجمن کتابخانه عمومی است.

آمارها نشان می‌دهد که بیش از ۹۰ درصد از افراد شاغل در این شرکت تعاونی زیر نظر مدیریت خانم عادللی به فعالیت مشغول هستند و همین موضوع سبب شده تا این بانو به عنوان کارآفرین برتر انتخاب شود.^۱

۲-۳. زهره صداقت سلطان آبادی:

یکی دیگر از بانوان کارآفرین موفق خانم زهره صداقت سلطان آبادی است. خانم صداقت در سال ۱۳۸۵ شرکت خود به نام صداقت را تاسیس کرد؛ این شرکت در زمینه منسوجات فعالیت دارد. نکته مهم درباره خانم صداقت این است که تمام افراد شاغل در این شرکت از جمله زنان سرپرست خانوار یا زنان بدسرپرست به شمار می‌آیند. او صادقانه یاور زنانی است که مشکلات عدیده‌ای داشتند و حالا بانوان نسبتاً موفقی هستند و در کنار مدیرعامل خود برای رشد هرچه بیشتر واحدشان تلاش می‌کنند.

سلطان آبادی عضو مجامع امور صنفی بانوان خیاط است و تاکنون جوایز مهمی را از استانداری خراسان دریافت نموده است.^۲

۳. مصادیق سیاسی توانمندی زنان در دوران معاصر

در دنیای امروز زنان زیادی گوی سبقت را از مردان ربوده‌اند و با تکیه بر کرسی‌های قدرت عملاً جامعه را متقاعد کرده‌اند که در سیاست توانمند هستند و خود را به عنوان رکنی برای توسعه

۱. همان.

۲. زنان موفق ایرانی در کسب‌وکار، تحریریه آکادمی پاکراه: <https://imanpakrah.com>.

پدر و برادر بزرگش در نخستین روزهای جنگ کشته شدند و برادر کوچکترش مجروح شد. خود وی هم در این جریان با اصابت ترکش به دست و نخاعش، در ۲۰ مهر ۱۳۵۹ مجروح شد.^۱ پدر و برادر بزرگتر سیده زهرا حسینی در همان روزهای ابتدایی جنگ شهید شدند. خود او و برادر کوچکترش نیز در طول سال‌های دفاع مقدس، مجروح شدند. مجموع این اتفاقات و تجربیات سیده زهرا حسینی را به ثبت خاطرات خود تشویق کرد. او این خاطرات را در قالب کتابی به نام «دا» به چاپ رساند. این کتاب پرمخاطب‌ترین کتاب سال ۱۳۸۸ در ایران گردید.

مشهورترین اثر سیده زهرا حسینی کتاب دا نام دارد. او با این کتاب به اوج شهرت رسید و توانست مخاطبان فراوانی را با عقاید و گرایشات گوناگون، پای کتاب خود بنشانند.

کتاب دا درواقع مجموعه‌ای از خاطرات سیده زهرا حسینی است. عمده‌ی این خاطرات در دو شهر بصره و خرمشهر به وقوع می‌پیوندند و از نظر زمانی، محوریت داستان با سال‌های محاصره‌ی خرمشهر توسط نیروی بعث عراق است. سیده زهرا حسینی داستان را از نگاه خودش، که در زمان جنگ تنها هفده سال داشت، روایت می‌کند و با زبانی شاعرانه می‌کوشد تا چهره‌ی دیگری از جنگ ایران و عراق را به مخاطب خود نشان دهد. کتاب دا از سه بخش کلی تشکیل شده است. در بخش اول این کتاب، با دوران کودکی سیده زهرا حسینی و زندگی او و خانواده‌اش در شهر بصره آشنا می‌شویم. بخش دوم این کتاب روایت حضور سیده زهرا حسینی در جنگ و جبهه است، و بخش سوم کتاب دا زندگی شخصی سیده زهرا حسینی و ازدواج او را روایت می‌کند.

بنا بر اعلام برخی از رسانه‌ها، کتاب دا پرمخاطب‌ترین کتاب سال ۱۳۸۸ در ایران بود. بسیاری از کارشناسان نیز این کتاب را مهم‌ترین و تأثیرگذارترین کتاب در زمینه‌ی خاطره‌نگاری جنگ هشت‌ساله‌ی ایران و عراق می‌دانند.^۲

۶. مصادیق علمی توانمندی زنان در دوران معاصر

با پیروزی انقلاب اسلامی حضور بانوان در عرصه‌های مختلف اجتماعی افزایش یافت و در حال حاضر به گونه‌ای است که همه نقش زنان در پیشرفت‌های کشور به خصوص پیشرفت‌های علمی و آموزشی را به رسمیت می‌شناسند.

^۱ . حسینی، سیده زهرا (۱۳۸۹). دا. تهران: سوره مهر.

^۲ . کتابراه <https://www.ketabrah.ir>

امروز زن ایرانی در عرصه پژوهشگری می درخشد و در میان دانشمندان پُراستناد جمهوری اسلامی ایران، زنان پژوهشگر سهم خود را در مرجعیت علمی ایران ایفا می کنند.

در سال‌های اخیر شاهد نقش بیش از پیش زنان تحصیلکرده در مدیریت استارت‌آپ‌ها، شتاب‌دهنده‌ها، گروه‌های تسهیلگر و نیز مالکیت آنان بر ۲۱ هزار شرکت در بخش‌های کشاورزی، صنایع، معماری، دارویی و نظایر آن و همچنین عضویت فعال آنان در اتاق بازرگانی و کارآفرینی هستیم.

زنان در حال حاضر بیش از ۳۲ درصد از اعضای شرکت‌های فعال در اقتصاد و بازار کشور را تشکیل می‌دهند؛ تاسیس ۲۵۰ شرکت دانش بنیان به همت بانوان، فعالیت ۷۳۵ زن به عنوان مدیر عامل شرکت‌های دانش بنیان و ۲ هزار و ۳۹۰ زن به عنوان عضو هیات مدیره در این گروه شرکت‌ها هستند، مستند مناسبی در این خصوص است. علاوه بر آن حضور چهار هزار زن کارآفرین در کشور که ۲۰ درصد از مراکز کارآفرینی را مدیریت می‌کنند، حایز توجه است.^۱

۶-۱. مریم میرزاخانی:

مریم میرزاخانی در روز ۲۲ اردیبهشت سال ۱۳۵۶ در تهران به دنیا آمد نقطه وی دوران تحصیل خود را در دبیرستان فرزنانگان تهران گذراند. مریم اولین دانش آموز دختری بود که مدال طلای المپیاد ریاضی کشوری و دو سال پیاپی هم مدال جهانی ریاضی را دریافت نمود. مریم میرزاخانی پس از تحصیلات در دانشگاه شریف برای ادامه تحصیل در مقطع دکترا راهی آمریکا شد. این مدال این نابغه ریاضی به خاطر تحقیق در زمینه دینامیک و هندسه سطوح ریمانی و فضاهای پیمانه‌ای مدال فیلدز مدرک phd و به عنوان اولین زن دریافت کننده مدال فیلدز است. زمینه تحقیقاتی وی مشتمل بر نظریه ارگودیک، هندسه سمپلکتیک، هندسه هذلولوی و نظریه تائشمولراز است. از مریم میرزاخانی به عنوان ۱۰ ذهن جوان برگزیده در سال ۲۰۰۵ از سوی نشریه پاپیولارسانس در آمریکا در رشته ریاضی تجلیل شد.^۲

۶-۲. دکتر فائزه کاشانیان

فائزه کاشانیان دارای کارشناسی ارشد فیزیک، دکترا و فوق دکترا در رشته نانو بیوتکنولوژی، مدیر

^۱ . <https://www.irna.ir>

^۲ . همان.

عامل شرکت دانش بنیان و رئیس هیئت مدیره شرکت و همچنین مدیریت فنی و حرفه ای «خانه نانو» را بر عهده دارد. کاشانیان در میان زنان کارآفرین قمی یک بانوی نخبه است که توانسته به همراه تیم ۱۰ نفره خود که متشکل از نخبگان دکتراست، در عرصه کارآفرینی و دنیای نانو فعالیت کنند. آنها با درهم آمیختن معجزه طبیعت و مواد کاملاً طبیعی در دنیای نانو علم و طبیعت را به هم گره زده و محصولات آرایشی و بهداشتی را وارد بازار کردند، محصولاتی که در کیفیت و کمیت قابل رقابت با محصولات خارجی هستند.^۱

۳-۶- فیلسوف طوبی کرمانی

وی اولین زن فوق دکترای فلسفه در ایران، فوق دکترای فلسفه تطبیقی و کلام از دانشگاه کالیفرنیا آمریکا و همچنین متالف بیش از ۶۰ مقاله و تصنیف ۱۲ کتاب علمی و اجتماعی و شرکت در بیش از ۸۰ کنگره ملی و بین‌المللی در داخل و خارج از کشور است. کرمانی متولد ۱۳۲۶ در اردبیل و متوفی ۱۳۹۹ در تهران است. دبیر کل اتحادیه جهانی زنان مسلمان مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، استاد فلسفه دانشگاه تهران و اولین زن دکترای فلسفه در ایران و فارغ‌التحصیل فوق دکترای فلسفه تطبیقی و کلام از دانشگاه کالیفرنیا آمریکا و همچنین اولین زن راین فرهنگی ایران در یونان بوده است.^۲

نتیجه گیری

این متن به بررسی توانمندی‌های زنان در تاریخ معاصر ایران در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی، علمی و هنری پرداخت. مصادیق برجسته‌ای از زنان موفق در این عرصه‌ها، مانند کارآفرینان، سیاستمداران، هنرمندان و دانشمندان را معرفی کرد که نشان‌دهنده تغییرات فرهنگی و اجتماعی عمیق در جامعه ایران است. زنان در تاریخ معاصر ایران، با وجود چالش‌ها، توانسته‌اند در زمینه‌های مختلف مؤثر باشند. مصادیقی چون کارآفرینان موفق، وکلای زن، مسئولان دولتی، زنان فعال در دوران دفاع مقدس، هنرمندان و شخصیت‌های علمی برجسته نشان می‌دهند که زنان به عنوان نیرویی مؤثر در پیشرفت و توسعه جامعه شناخته می‌شوند و مشارکت آن‌ها ضروری است. توانمندسازی زنان نه تنها به نفع خود آن‌ها، بلکه به نفع کل جامعه است و نیاز به سیستم‌های حمایتی و ساختارهای اجتماعی و اقتصادی مناسب برای ادامه این روند وجود دارد.

^۱ . خبرگزاری پانا <https://www.pana.ir>

^۲ . همان.

منابع:

۱. شکوری، علی؛ رفعت جاه، مریم؛ جعفری، معصومه، «مولفه های توانمندی زنان و تبیین عوامل موثر بر آنها»، زن در توسعه و سیاست، علمی-پژوهشی (وزارت علوم /ISC)، دوره ۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۸۶: صص ۲۶-۱.
۲. فرخی، طاهره، «نقش زنان در توسعه پایدا، تواناسازی زنان»، ماهنامه تعاون، دوره جدید، شماره ۷۴، ۱۳۷۶، صص ۷۹-۷۶.

منابع اینترنتی:

۳. ۱۰ بانوی کارآفرین ایرانی، مجموعه کسب و کار آریاداناک:
<https://ariadanak.com/10->
۴. زنان موفق ایرانی در کسب و کار، تحریریه آکادمی پاکراه:
https://imanpakrah.com/article/successful-iranian-women-in-business
مرداد ۱۴۰۳
۵. بیژن نوباوه، ۵۰ نامزد دوردوم انتخابات تهران را بهتر بشناسیم، شناسه خبر: ۱۰۰۷۵۵،
۱۳۹۱/۲/۱۳: <https://www.afkarnews.com>
۶. زنان سیاستمدار ایرانی چه کسانی هستند؟، باشگاه خبرنگاران: ۱۳۹۴/۵/۲۳:
<https://akharinkhabar.ir/girly/1942241>
۷. زنان سیاستمدار ایرانی را بشناسید، خبرگزاری دانشجو: ۱۳۹۴/۵/۲۳:
<https://snn.ir/fa/news>
۸. زندگینامه: مرضیه افخم، همشهری، باز نشر: پورتال خبری ممتاز نیوز
www.momtaznews.com
۹. تنها زن ایرانی امدادگر و تک تیر انداز؛ آمنه وهاب زاده، مجله اینترنتی زن و اجتماع،
۱۴۰۳/۴/۲۲: <https://zanoejtema.ir>
۱۰. روایت یک بانوی آزاده ایرانی از دوران اسارت خود در عراق، کدخبر:
1402053119728 ، ۱۴۰۲/۵/۳۱: <https://www.isna.ir/news>
۱۱. در جست و جوی چهره زنانه جنگ - شهروند آنلاین: به نقل از روزنامه شهروند:
۱۴۰۳/۵/۲۹: <https://vista.ir/n/shahrvandonline-rhu9z>

۱۲. نقاشان زن ایرانی، ۱۴۰۱/۲/۲۶: <https://kaktosart.ir/painters/iranian-women-painters>

۱۳. موفق تمرین زنان ایرانی از حوزه علم و فناوری تا هنر و رسانه تجارت نویسنده تحریریه دیجیاتو ۲۸ خرداد ۱۴۰۱: <https://avalnews.com>

۱۴. عکاسان جنگ عراق - ایران ۱۳۶۵-۱۳۵۷ (۱۳۹۶). تهران: انجمن عکاسان انقلاب و دفاع مقدس.

۱۵. خبرنگار جنگی (۱۳۸۳). خاطرات مریم کاظم‌زاده؛ رضا رئیسی. تهران: یادبانو.

۱۶. تا شهادت (۱۳۷۳). تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری ۲-۵.